

ÇOCUK TİYATROSUNDA MEDYA TEKNOLOJİLERİNİN YERİ

Nihal KUYUMCU*

ÖZ

Üretilen her yeni teknoloji ürünü bir birikim sonucu ortaya çıkar. İçinden çıktığı toplumu, kültürünü etkiler. Hakkında düşünülen şeylerin yapısını değiştirir, simgelerin niteliğini ve yeni düşüncelerin geliştirildiği alanın doğasını, bir başka deyişle toplumun yapısını değiştirir. 20 yüzyılın sonu ve içinde yaşadığımız 21.yüzyılın başında dünya tarihi, görülmemiş bir hızla teknoloji alanında yeniliklere tanık olmuştur. Bu süreçte kitle iletişim araçları bizleri yeni baştan biçimlendirerek yaşam tarzlarımızı, ilişkilerimizi, algılama ve ifade şekillerimizi değiştirmiştir.

Tiyatroda medya teknolojilerinin kullanımı öteden beri rastlanan bir durumdur. Yetişkin tiyatrosunda özellikle politik belgesel tiyatrosunda kullanılan, anlatılan konuyu destekleyen bir takım görüntüler, filmler, fotoğraflar, dokümanlar seyirciye olaya çok yönlü bakmasında yardımcı olur. Teknik olarak da yönetmene, gidilemeyecek mekânlara, zamanlara gitme, ortam oluşturma konusunda kolaylık sağlar.

Son yıllarda çocuk tiyatrosunda da medya teknolojilerinin kullanımı sıkça karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma kapsamında çocuk tiyatrosunda teknoloji kullanımı karşısında çocukların tepkileri incelenmiştir. Oyun sırasında, seyirci-çocuklar üzerinde yapılan gözlemlerde, oyuncunun olmadığı, sadece görüntülerin yer aldığı sahnelerde çocukların sahneye ilgilenmediği görülmüştür. Bunun birçok nedeni olabilir. Çocuklar için görüntülerin yeterince ilginç olmaması ya da günlük yaşamlarında medya ile iç içe ses ve görüntü bombardımanı altında olmaları gibi... Ancak çeşitli tekniklerin bir arada kullanıldığı, aynı zamanda oyuncunun da bulunduğu sahnelerde, çocukların genellikle oyuncuyu takip ettiği görülmüştür.

Oyun sırasında medya dünyasında ve ses ve görüntü bombardımanındaki çocukların tepkileri yapılandırılmamış gözlem tekniğine göre gözlenerek elde edilen sonuçlar bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Teknoloji, çocuk, tiyatro, yabancılaşma

THE PLACE OF MEDIA TECHNOLOGIES IN THE CHILDREN'S THEATRE

ABSTRACT

Every new produced technology is a result of an accumulation and affects the community which it belongs to. It changes the ideas about the facts, the quality of icons and symbols and the nature of the field about which new ideas have been developed, in other words, the structure of the society. At the end of the 20th century and at present, in the early years of 21st century, the world history has witnessed innovations in the technological field at an unprecedented speed. In this process, the mass media has changed our ways of life styles, relationships, perceptions, and expressions reformatting us all over again.

Media technologies have been used in theatre for a long time. In Adult's Theatre some images, movies, photographs, documents which are especially about politics and support the theme help audiences to evaluate events in different perspectives. Technically, they also give opportunity to the director to organize the scene, for example to take the audiences to times or places impossible to go.

* Doç.Dr., İÜ HAYEF, Fransızca Dili Eğitimi ABD, nihal.kuyumcu@yahoo.com

We encounter that Media Technologies have been also frequently used in Children's Theatre recently. Within the scope of this study, children's reactions toward the use of technology in Children's Theatre. In this study the results of observations done on children during four children's plays while they were watching plays show that children were not interested in the scene at all when there were no actors on the scene. There might be several reasons counted for this; the reasons for these findings may be uninteresting or unattractive images, or being under the bombardment of image and sound. Nevertheless, the fact that the children are interested in the scene when the actors are on is said to signify that they make their choice in favor of actors in such kind of a variety.

The aim of this study is to determine the reactions of the children who are living in a mediatic world and under the bombardment of sound and vision during the plays by means of unstructured observation and make an evaluation of the results.

Keyword: *Communication, technology, Children's Theatre, alienation, media. Key-words: Communication, technology, children, theater, alienation.*

GİRİŞ

Medya Teknolojileri ve İnsan

Medya teknolojileri dediğimizde aklımıza her türden sözlü, yazılı, basılı, görsel metin ve imgeleri içeren çok geniş iletişim araçlarını kapsayan bir kavram gelmektedir. Ayrıca gazete, dergi, kitap ve broşür gibi basılı, tepegöz, televizyon, sinema gibi görsel-işitsel ve radyo gibi işitsel kitle iletişim araçları girmektedir. Günümüzde bu kavrama internet, billboard, barkovizyon ve benzeri yenileri de eklenmiştir.

Üretilen her yeni teknoloji bir birikim sonucu ortaya çıkar ve içinden çıktığı toplumu etkiler. Hakkında düşünülen şeylerin yapısını, niteliğini ve düşüncelerin geliştirildiği alanın yani toplumun doğasını değiştirir.(Plumb, 1971) Yeni yapılan bir makine, sadece alışkanlıklarımızı değil, zihinsel alışkanlıklarımızı da değiştirmede oldukça güçlü etkide bulunur. (Postman, 1995) Örneğin, matbaanın icadı yeni bir simgesel dünya yaratarak sözlü kültürün yazılı kültüre dönüşmesini ve insanoğlunun algısını temelden değiştirmesine sebep olmuştur.

Çok kısa olarak verdiğimiz bu örneği, matbaanın icadıyla meydana gelen toplumsal değişimleri, günümüz dünyasındaki gelişmelerle karşılaştırdığımızda nasıl bir değişim, dönüşümle karşı karşıya olduğumuz daha iyi anlaşılabilir. 20 yüzyılın sonu ve içinde yaşadığımız 21. yüzyılın ilk yılları dünya tarihinde görülmemiş bir hızla teknolojik alanda yeniliklere tanıklık etmiş, bu süreçte kitle iletişim araçları bizleri yeni baştan biçimlendirerek yaşam tarzlarımızı, ilişkilerimizi, algılama ve ifade şekillerimizi değiştirmiştir. Önceleri, basılı sayfalardan, kelimeler ve hareketsiz resimlerden öğrendiğimiz bilgiler, televizyon aracılığıyla evlere kadar gelmiştir.

Bir bilgiyi okumak ile hareketli görüntülerle almak arasındaki fark algıda farklılık yaratmaktadır. Bir kitabı okurken, onu anlamak için bir çaba sarf etmemiz gerekir. Sürekli okuduklarımızın üstünde düşünür, kafamızda yeniden oluşturur, canlandırırız. Oysa görüntü öyle değildir, karşımıza her şeyiyle hazır olarak gelir ve bizler yeni gerçekliği / bize sunulan gerçekliği hazır bir şekilde alırız. Medya teknolojileri bize yenedünyalar sunar, bizi çevre-

mize ve içinde yaşadığımız topluma yabancılaşmamıza da neden olmuştur. (Esslin, 1991) Yine Teknoloji alanındaki gelişmeler, özellikle medya teknolojileri bize durmadan, büyük bir hızla akıp giden dünyalar sunarak bizi böyle bir ritme alıştırmakla dikkat toplama süremizi de etkilemiştir.

Kurgu ve Gerçeklik ve Yabancılaşma

Yabancılaşma tanımı, Türk Dil Kurumu sözlüğünde “Belli tarihsel şartlarda insan ve toplum etkinlikleri ürünlerinin, bu etkinliklerden bağımsız ve bunlara egemen olan öğelerin değişik biçimde kavranması” şeklinde açıklanmıştır. Kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle, “kültür endüstrileri” ile beslenen ticari düzenlemeler, reklam ve pazarlama araçları ile şekillenen, kısaca ekonomik boyutu ön plana çıkan yeni toplumsal yapıya sahip bir tüketim anlayışı ortaya çıkmıştır. Geleneksel toplumlarda toplumsallaşmada en önemli faktör olan aile, kitle toplumunda rolünü, yavaş yavaş kültürü üreten ve yayan bir sanayi haline gelen kitle iletişim araçlarına bırakmıştır. (Modleski’den aktaran Tandıçgüneş, 1998) Bir başka ifadeyle çocuğun sosyalleşme sürecinde temel bir yapı taşı olan aile, yerini kitle iletişim araçlarına bırakarak onların oluşturduğu sanal ortamın ürettiği kültürün bir parçası olmasına neden olmuştur. Burada elbette aileyi de bu etkilenmenin dışında tutamayız.

İletişim teknolojileri hem yaşamımıza, yaşam şeklimize müdahale tarzıyla, hem de yarattığı sanal ortamda gerçeği yeniden kurgulayarak sunduğu yenedünyalarla bizleri, konumuz bağlamında çocukları gerçeklikten uzaklaştırmaktadır. Gerçek ve kurgunun sınırlarının giderek belirsizleşmesi sonucu, özellikle çocukları yaratılan bu dünyaların içinde kendi dünyasına, kendi gerçekliğine yabancılaştırmıştır.

Bu kadar geniş ve yaygın olarak yaşamımızın her anında yer alan medya teknolojileri Tiyatro, Çocuk Tiyatrosunu ne şekilde etkileyecektir? Medya, Tiyatro için bir rakip olabilir mi?

Sanal dünya Karşısında Tiyatro’nun Gerçekliği

Tiyatro birçok sanat dalını içinde barındıran kolektif bir sanattır. Seyreden ve seyredilen ilişkisine dayanır ve seyirci karşısına çıktığı zaman tamamlanır. Bir başka ifadeyle tiyatro, zaman mekân ortak paydasında, algılayıcılara belirli bir zaman diliminde bulunduğu takdirde gerçekleşir. Bu zaman dilimi ikili süreci içinde barındırır. Yani, kurgusal dünya, gerçek zaman içinde geçmektedir. Var olan durum; bir yanda seyircinin gerçekliği, diğer yanda oyuncunun ortaya koyduğu kurgusal olanın gerçekliğidir. Hareketlidir. Diğer sanat alanlarından bu noktada ayrılır. Bir resim ressamın son fırça darbesiyle tamamladığı anda, alımlayanın karşısına çıkar. O eser bitmiş eserdir artık, ondan sonrası seyircinin, izleyenindir. Tiyatroda ise bu süreç neredeyse her sergilemede yeniden üretilir, devam eder, değişkendir. Oyuncu ister bir metni canlandırсын, ister doğaçlama bir ürün ortaya koysun o anda ve orada vardır. Tiyatro, yaşamı canlı insanla, gerçek ve gerçek ötesi, zaman diliminde taklit etmesiyle gerçekleşir. (Paker, 2008) Oyun ışık, dekor, kostüm, efekt ve müzik gibi bir takım öğelerle desteklense de oyuncu temeldir ve seyirci elini uzatsa tutabilir, oyuncu salonda meydana gelebilecek her hangi bir olay karşısında oyunu kesebilir, olaya dahil olabilir. Oyuncu, her şeyden önce kendi fiziksel özellikleri, sesi ve doğası olan ‘gerçek’ bir kişidir ve temel bir göstergedir; insanın göstergesi olan gerçek bir insandır. Sahne üstünde sergilediği jest, mimik, ses, tonlama, bakış, beden diliyle yönetmenin yazarın yaratmak istediği hayali karakterinden daha fazla bir şeydir. Tiyatro yazarsız, tasarımsız, yönetmensiz olabilir ama oyuncusuz olamaz.

Oyun ortamının yarattığı bu motivasyon, çocuğun tüm benliğiyle salonda yer almasına yardım eder. Çocuk tiyatrodaki gerçek bir katharsis yaşamının naif potansiyeline sahiptir. Yetişkinlerden çok daha fazla entelektüel ve duygusal olarak empati kurmaya müsaittir. (Goldberg, 2008) Çocuk, sahnedeki oyun kahramanının yardım isteğine hiç düşünmeden yanıt verir, onu gerçekmiş gibi algılayarak değerlendirebilir. Oyuna koşulsuz, ön yargısız dâhil olur. Oyuncuyla doğrudan ilişki kurabilir. Tiyatronun sahip olduğu bu özellikler, onu sanal dünyanın yarattığı yapay gerçeklikten ayırır.

Diğer yandan günümüz dünyasında teknoloji bu kadar yaşam alanlarımıza girmiş, bu kadar içiçe yaşıyorsak tiyatrodaki da yer alması kaçınılmazdır. Ancak sahne seyirci ilişkileri açısından baktığımızda, özellikle çocuk seyircilerin bu konudaki yaklaşımlarını gözlemlemek, teknolojiyi ne şekilde ve ne kadar yer vermek gerektiği konusunda bize ipucu verebilir.

YÖNTEM

Bu çalışma kapsamında çocuk tiyatrosunda çocuk seyircilerin medya teknolojileri karşısında ortaya koyduğu tepkiler, davranış biçimleri yapılandırılmamış gözlem tekniğine göre incelenmiştir.

Çalışma Grubu

Gözleme konu olan grubu, dört farklı çocuk tiyatrosundan her biri yaklaşık 25 çocuktan oluşan seyirci topluluğu oluşturmaktadır. Çocukların yaş ortalamaları 5-6-7 yaş civarındadır. Her bir oyun iki farklı zamanlarda izlenerek gözlem yapılmıştır. Çocukların tamamı ebeveynleri ile birlikte oyunu izlemeye gelmişlerdir.

İstanbul'da sahnelenen oyunlarda projeksiyonla sahne gerisine düşürülen görüntüler, bar-kovizyon, tepegöz, gölge oyunu teknikleri çeşitli biçimlerde kullanılmıştır. Gölge oyunu tekniği oyunlardan birinde geleneksel boyutlarda ve yöntemlerle kullanılırken diğerinde oyuncunun sahneden tamamen çekildiği, sahne büyüklüğünde perdeye düşürülen dev görüntülerin müzik eşliğinde konuşturulmadan oynatılması şeklinde kullanılmıştır.

Araştırmada adı geçen topluluklar ve oyunlar şunlardır: İstanbul Devlet tiyatrosu "Küçük Kara Balık", Akbank çocuk Tiyatrosu "İçerisi, Dışarı", Borusan Oto Dolmabahçe Sahne "Bir Yaz Masalı", İstanbul Belediyesi Şehir tiyatroları, "Ali Baba 40 Haramiler"

Akbank Çocuk Tiyatrosunda sergilenen "İçerisi Dışarı" adlı oyunda Edie, dünyayı dolaşmak, güzel yerler keşfetmek isteyen bir kâşiftir, tıpkı James gibi. Ancak James dünyayı odasından keşfetmek ister. İki arkadaş hayal dünyasının izin verdiği ölçüde yolculuklara çıkarlar.

Oyunda resim yapan kahramanların yaptığı resimler, çizim sırasında bir tepegöz aracılığıyla duvara yansıtıldı. Oyuncular bir yandan resimleri çizerken, diğer yandan üzerine yorumlar yaparak seyircinin dikkatini o noktaya çektiler. Seyirci-çocuklar bu sahneleri ilgiyle izlediler. Okuma yazma bilenler yazılanları okumaya çalıştılar, resimlerin çizilmesini takip ettiler, tahminlerde bulundular, oyunculara laf atılar, sorular sordular. Aynı oyunda kahramanın dürbünle uzaklara bakarken gördüğü yerleri seyirci çocuklar da duvara yansıtılan görüntülerde görebiliyorlardı. Oyuncular görüntüleri betimleyerek çocukların takip etmelerini kolaylaştırıyorlardı ve çocukların büyük bir kısmının ilgiyle görüntüleri takip ettikleri gözlemlendi.

Bu oyunda teknoloji oyuncunun davranışlarını daha görünür kılmak, çocuk seyircinin oturduğu yerden görmesi mümkün olmayan -örneğin, masada resim yapan Edie'nin çizimleri gibi- oyundaki küçük ayrıntıları görmesini sağlamak amacıyla kullanılmıştır.

“Küçük Kara Balık” oyunu birden çok tekniğin bir arada kullanıldığı bir oyundur. Gölge oyunları, kuklalar, el kuklaları vb. Açık biçimde hazırlanan oyunda, oyuncular her türlü değişimi seyircinin gözü önünde gerçekleştirirken yeri geldikçe sahnenin çeşitli yerlerine serpiştirilmiş malzemeleri kullanıyorlardı. Ortaya yerleştirilmiş bir gölge perdesi teknik olarak gösterilmesi mümkün olmayan sahneleri görünür kılıyordu. Örneğin karabatak tarafından yutulan Küçük Kara Balığın, karabatağın midesinde yaşadıkları, diğer balığı kurtarmak için yaptıkları gölge oyunu tekniği ile sunuldu. Balığın Karabatağın midesinde verdiği mücadele gölge perdesi ile an an çocuk seyirciye ulaştırılmıştı. Karabatağı öksürük tutması, gıdıklanması ve sonunda küçük balığın boğazından çıkıp kurtulması çocuklar tarafından ilgiyle izlendi.

Borusan Oto Dolmabahçe Sahne’de sergilenen “Bir Yaz Masalı” Peter ile Kurt’un hikâyesini canlandırdı. Sahne büyüklüğünde gölge oyunu perdesine yansıtılan büyük siyah tasvirler, hikâye anlatıcısının anlattıklarını destekliyordu. Çocuklar sahnedeki hareket eden şekillerden çok oyuncuya odaklandılar. Oyuncuya laf atarak oyuna dâhil olmaya çalıştılar. Hikâye anlatıcısının sahne üstünde yer aldığı zamanlarda, anlatısını görüntülere paralel yürüttüğünde çocuklar sahneyle ilgilendiler. Tamamen sahneden çekildiğinde ise sahneyle ilgilenmediler. Son örneğimiz olan İBŞT oyunu Ali Baba Kırk Haramiler ’de dekor oluşturmak amacıyla perdeye yansıtılan çeşitli görüntüler (sokak görüntüleri, evler, kapılar) sadece dekor görevi görerek farkındalık oluşturmadı. Oyuncuların o görüntülerin içine girip çıkmaları sıradan bir dekor olarak algılandı.

SONUÇ

İzlenen oyunlarda yapılan gözlemlerde, çocuk seyirci açısından, oyuncu faktörünün güçlü olduğu tespit edilmiştir. Oyunlarda, teknolojiye oyuncuyu devreden çıkaracak kadar ön planda yer verildiğinde, çocukların dikkatlerinin dağıldığı ve sahneyle ilgilenmedikleri görüldü. Teknolojinin tek taraflı işleyen özelliği, çocuğu edilgen kılarak, oyuncunun sahne üstündeki varlığı ve gerçekliği çocuğu da etkin kılarak çeşitli düzlemlerde oyuna dahil etmiştir. Bu da bu oyunlarla sınırlı olmak üzere ilgisini sahneye vermesi için yeterli bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu oyunlarla sınırlı olmak üzere vurgusunu yapmamızın nedeni, çocuğun ilgisini çekmek için oyuncunun varlığının da yeterli olmadığı, çocuğun ilgisini çekebilmenin birçok faktöre bağlı olarak değişkenlik gösterdiği gerçeğidir. Ancak adı geçen oyunlarda çocuklar tercihlerini oyuncudan yana kullanmışlardır. Oyuncunun hareketleri, spontan gelişen durumlar, interaktif bir iletişim biçimi yarattığı için, çocuk seyirci oyuncuyu ilgiyle takip etmiştir. Sonuç olarak, çocuk tiyatrosunda medya teknolojileri, oyuncuyu daha görünür kılmak üzere kullanıldığında çocuk seyirci tarafından kabul gördüğü izlenen oyunlar çerçevesinde saptanmıştır.

KAYNAKÇA

- Esslin, M., (1991),“Televizyon Öldüren Eğlence”,Pınar yayınları, 1991, İstanbul.
- Goldberg, M., (2008), ”Tiyatro ve Çocuk” Mitos-Boyut Yayınları, Tiyatro/kültür Dizisi 86,İstanbul.
- Modleski, T. (1998) “Eğlence İncelemeleri: Kitle kültürüne eleştirel Yaklaşımlar” Metis yayınları. İstanbul
- Paker, Ö. (2008), “Tiyatro Estetiği Oyun Metninde Estetik Denge” Papatya yayınları, Cilt I, İstanbul
- Plumb, J..H. (1971), “The great Change in Children” Horizon, Vol.13 No 1,Winter
- Postman, N, (1995), “Çocukluğun Yokoluşu” İmge yay. Ankara
- Tandaçgüneş, N., “Çocuğun Kültürel Yabancılaşmasında Televizyon: İlköğretimde dil Algılaması Üzerine Bir Olay” İ.Ü. İletişim Fakültesi, “1. Uluslararası Çocuk ve İletişim Konferansı, Bildiri kitabı